

»HVOR GLIDER VI HEN?«

Af C. V. BRAMSNÆS

OVERSKRIFTEN, som anvendes her, er Titlen paa den Bog, som Professor *Harald Westergaard* nylig har udsendt til den danske Befolkning. Alle Westergaards Venner og alle andre, der læser hans Bog, vil glæde sig over den. Bogen er et Vidnesbyrd om det Frisind og den Forstaaelse for nye Problemer, som altid har karakteriseret Westergaard, og den er skrevet med en Friskhed og Kraft, som man maa beundre. Med den stærke Beherskelse i Formen forener Westergaard en kraftig Fremhæven af de Synspunkter, han vil gaa ind for, og han skal ikke beskyldes for at lægge Fingrene imellem, naar han kritiserer, selvom Ordene vælges saa hensynsfuldt, som det er muligt.

I det første Afsnit af Bogen giver Westergaard en koncentreret Beskrivelse af de stærke Forandringer i alle økonomiske Forhold, som vor Tid gennemlever, og af den Kamp, der føres, for at modvirke de værste Ulykker, som følger med denne Udvikling. Han konstaterer, at Frihandelsdrømmen længst er tilende. Det er beklageligt, forsaavidt som den økonomiske Afspærring mellem Landene maa trykke den samlede Økonomi ned. Vi faar ikke en saadan Afspærring gratis, siger Westergaard, »idet den afskærer Landet fra den Fordel, den internationale Arbejdsdeling kan bringe«. Men Afspærringerne maa tages som de Kendsgerninger, de er, og man maa indrette sig derefter.

I det hele stiller Westergaard sig paa det Standpunkt, at det ikke nytter at klamre sig til tidligere Forestillinger om økonomiske Forhold. Han ser, at Individualismen trænges tilbage i det økonomiske Liv. Man maa »blot ganske fordomsfrit spørge, om Fordelene ved det nye System muligvis er større end ved den mere individualistiske Ordning«, skriver Westergaard, og, fortsætter han: »en saadan fordomsfri Undersøgelse kunde endogsaa tænkes at give det Resultat, at man med Fordel kunde skride til en endnu stærkere Socialisering«.

Det mørke Arbejdsløshedsproblem rulles op for os, og gentagne Gange kommer Westergaard i sin Bog stærkt ind paa dette Spørgsmaal — forstaaeligt for alle, der kender hans dybe sociale Indstilling. Han er imod den Udvej at standse Udviklingen i Teknik og vende tilbage til et lavere teknisk Udviklingstrin — efter min Mening med Rette — men dette Spørgsmaal vil jeg iøvrigt komme tilbage til senere.

Bogens andet Afsnit omhandler Valutaproblemerne, de internationale og de danske. Westergaard er ikke blid mod dem, der anser Valutadepreciering som Middel mod økonomiske Vanskeligheder. Jeg tror som Westergaard, at det var et skæbnesvangert Skridt, England foretog, da det i September 1931 forlod Guldet. Umiddelbart var det vel nok Bevægelser i de »korte« Penge, som bragte Nødvendigheden over England, men Spørgsmaalet om, hvorvidt indenrigs-økonomiske Forhold har været i nogen Grad medvirkende til Beslutningen om at opgive Guldet, er næppe fuldt klaret. Hvis de kontinentale Lande, fra hvem Presset dengang rettedes mod England, havde anet de uoverskuelige Følger, som Englands Opgiven af Guldet fremkaldte, vilde man vel iøvrigt have betænkt sig to Gange paa at fortsætte Presset.

Nu kom Lavinen i Gang, og den rullede videre, ogsaa over Danmark. Westergaard mener, at det *ikke* var klogt af Danmark at opgive Guldstandarden, og han anfører, at Beslutningen herom efter hans Mening beroede paa en Massesuggestion, idet man gik ud fra, at det engelske Marked havde en overordentlig stor Betydning for Danmark, og at man af den Grund burde bevare en nøje Forbindelse mellem engelsk og dansk Valuta. For Rigtigheden af denne Paastand forelaa der intet Bevis — hævder Westergaard — og han paaviser, at man heller ikke senere har fulgt Teorien.

Jeg skal ikke imødegaa Westergaard med Hensyn til hans almindelige Standpunkt overfor den danske Valutapolitik, der er sikkert adskilligt, som med Rette kan kritiseres. Men jeg er ikke enig i, at Danmark kunde have holdt fast ved Guldvalutaen, som Situationen var kommet til at ligge i September 1931. Jeg er fuldt klar over, at et Land ikke faar flere Værdier hjem gennem sin Eksport, fordi man omsætter disse Værdier i et højere Forhold til Landets egen Valuta, og jeg er gerne med til at indprente denne fundamentale Sandhed for alle, der lader sig føre bag Lyset paa dette Punkt, men tilbage bliver Spørgsmaalet om *For- delingen* af den samlede Købekraft i et Land, og denne Fordeling

paavirkes ved en Forandring i en Eksportvaluta af afgørende Betydning for Landet. Hvad der skete i September 1931 var, at man med Muligheden for Øje af et tilsvarende Offer fra den samlede Befolkning, gav Landbruget de samme Eksportvilkaar overfor England, som det vilde have haft, hvis England var blevet ved Guldet. Iøvrigt maa det heller ikke glemmes, at saavel *Sverige* som *Norge* havde forladt Guldfoden paa det Tidspunkt, da Beslutningen blev taget i Danmark, og Danmarks Stilling som isoleret Guldland i Norden vilde næppe være blevet let. Jeg indrømmer, at det Forsvar, jeg her har fremført for Fravigelsen af den gamle Kroneværdi i 1931, kun gælder for Kronens Nedgang til Sterlingværdien. Hvad der gaar derudover, maa der gives andre Forklaringer til.

Westergaard undersøger, hvorledes Prisbevægelserne har været her i Landet, siden vi forlod Guldet, og han kommer til det Resultat, at Prisstigningen kun har været halvt saa stærk som Nedgangen i Kroneværdien. I Guldlandene er Priserne gaaet ned med ca. 20 pCt., og det er under den Forudsætning, at Priserne her i Danmark vilde være faldet paa samme Maade, hvis vi havde fastholdt Guldstandard, at Westergaard foretager sine Beregninger. Det er sikkert en rigtig Forudsætning, thi Danmarks Fastholden ved eller Opgivelse af Guldværdien kan næppe antages at have nogen Indflydelse paa de internationale Prisbevægelser. Men jeg benytter Lejligheden til at fremhæve, at Prisedgangen i Guldlandene sikkert ikke vilde have været saa stærk, hvis alle Lande havde fastholdt Guldværdien. Den Omstændighed, at England og en Række andre Lande har forladt Guldet, har haft en almindelig *pristrykkende* Virkning i de tilbageværende Guldlande, idet disse har set sig nødsaget til at reagere gennem Deflationsbestræbelser. Man kan derfor ikke antage, at *alle* Lande vilde have faaet en Prisedgang som den, vi nu iagttager i Guldlandene, hvis Guldstandard var opretholdt overalt. Prisedgangen vilde sikkert være bleven væsentlig mindre, men en Beregning af Forskellen er naturligvis paa Forhaand udelukket.

Den Omstændighed, at Prisstigningen i Danmark kun har modsvaret ca. Halvdelen af Kronesænkningen, gør naturligvis denne Sænknings skadelige Virkninger mindre, og jeg er iøvrigt af den Mening, at man ved Vurderingen af Kronesænkningens Virkninger paa Priserne i Praksis kun behøver at regne med den faktiske Prisstigning i danske Kroner siden Efteraaret 1931 og kan lade ude af Betragtning det Prisfald, som ellers vilde være kom-

met. I 1932 var den faktiske Prisstigning meget ringe, d. v. s. den blev modvirket af den almindelige Prisnedgang ude i Verden, men i 1933 er Engrospristallet steget fra 117 til 130, og en Fortsættelse af denne Prisstigning, for saa vidt den stammer fra Importvarerne, maa give Anledning til alvorlig Overvejelse med Hensyn til de økonomiske Konsekvenser.

Westergaard har Ret i, at Kronenedskæringspolitik til Fremme af økonomisk Ligevægt er et irrationelt Middel, og at man »hugger i Blinde« ved saadanne Foranstaltninger, men endnu har Prisstigningen i Danmark ikke været saa stærk, at der er opstaaet væsentlige Ulemper. Der er imidlertid næppe Tvivl om, at Faren truer, og i samme Grad, som Prisstigningen, foraarsaget af Kronenedskæringen, vokser, i samme Grad vokser de Ulemper og Uretfærdigheder, som Westergaard fremhæver.

Vi maa i Danmark vogte paa vort eget, og vi kan ikke vente at komme til at spille nogen Rolle for den internationale Udvikling af Valutaproblemerne. Men hvad man maa haabe, er, at der snart kommer en eller anden Stabilisering i disse Forhold. Det kan ikke være sund Verdensøkonomi, at alle økonomiske Overvejelser og Dispositioner faktisk kun kan dreje sig om Valutaspekulationer. Det er et godt Omraade for Regeringer, Nationaløkonomer og Finansmænd at arbejde paa. Ja, der kan opnaas *Spekulationsfortjeneste*, større end under andre Forhold, men det kan ikke være til Fordel for en god Udvikling. Karakteristisk er det at se, hvorledes selve Guldstandardens værste Ulemper ogsaa gør sig gældende under den »ny« Økonomi. De meningsløse Guldstrømme fra Land til Land er ikke ophørt. For Tiden er der ikke Skibsrum nok at opdrive for Guldforsendelse fra Europa til Amerika. Sidste Uge meddeltes, at der var afsendt 16 Mill. £ Guld fra England til Amerika. Og det er mellem to Lande, der begge har forladt Guldmøntfoden! Nylig forlod Tjekkosllovakiet Guldet. Skal Statsmandskunst i Fremtiden bestaa i, at Landene gensidigt nøje vogter paa hinanden for at være sikker paa, at man selv er langt nok nede med sin Valuta?

Westergaard behandler i tredje Afsnit af sin Bog *Landbrugets Vanskeligheder* og fremsætter sine Synspunkter med Hensyn til, hvad man kan gøre for at hjælpe paa Landbrugets Økonomi. I en interessant Gennemgang tager han de forskellige Foranstaltninger, som er gennemført, op til Vurdering, og han kritiserer navnlig, at de har haft midlertidig Karakter, saaledes f. Eks. den

Hjælp paa 30 Mill. Kr., der blev ydet til Lettelse i Skatter og Renter efter Loven af 19. Oktober 1931. Jeg skal ikke forsvare denne Lov, skønt jeg har Medansvar for dens Gennemførelse. Den var skrøbeligt Menneskeværk, og den var ikke let at administrere. Men Misfornøjelsen med den, »ogsaa indenfor den Stand, den skulde komme til Gode«, som Westergaard skriver, var dog ikke større, end at Pengene blev modtaget, og de 30 Mill. Kr. blev altsaa en Hjælp til Landbrugerne, selv om Fordelingen paa visse Punkter maa kritiseres. At en Hjælp af den Art maatte være en *midlertidig* Foranstaltning, var næppe nogen i Tvivl om, da den blev ydet, men havde Lovgivningen ikke den Gang — det er nu mere end to Aar siden — en vis Grund til at tro eller i hvert Fald til at haabe, at det lave Prisniveau for Landbrugsprodukter var midlertidigt. Nu er vi alle klogere — men den Gang? En anden Ting er, at man har været tilbøjelig til at fortsætte med midlertidige Foranstaltninger, Moratorielovgivning o. s. v., længere end heldigt har været.

Skal der varige Foranstaltninger til, maa disse selvfølgelig være rationelle, navnlig hvis de skal være Led i en almindelig Nyorientering paa det økonomiske Omraade. Westergaard forkaster Skattenedsættelser for Landbruget, fordi disse maa modsvares af Skatteforhøjelser for andre Befolkningsdele, han ironiserer lidt over Rentenedsættelse gennem Konvertering og mener, at det er utilstrækkelig Hjælp. Det er muligt, men ellers synes jeg ikke, det er nogen daarlig Maade at hjælpe paa. Westergaard efterlyser fra Sagkundskaben, hvad der kan opnaas for Landbruget ved bedre teknisk Ordning og ved eventuelle nye Markeder, han fremhæver Nødvendigheden af Regulering af Produktionen, idet han dog er imod Destruktion af Kreaturer for at hæve Prisen — alle, der kender Westergaard, forstaar hans Uvilje mod saadanne Midler — og han konkluderer i, at Landbrugsprodukternes Priser maa hæves ved indenlandske Afgifter for derigennem at bringe Landbruget Hjælp.

Rent umiddelbart lyder det jo meget naturligt, at Hjælpen til Landbruget skal komme ved øgede Priser paa Landbrugets Produkter. Og hvis Prisstigningen kommer ude fra, er alt i Orden. Saa sker der dette, at Aarsagen til Landbrugets Vanskeligheder forsvinder, og Krisen hæves. Men naar det drejer sig om at hæve Priserne her i Landet, saa maa man være ganske klar over, at det *ikke* giver Danmark den ringeste Hjælp i Forhold til Ud-

landet. Saa er der kun Tale om et rent indre *Fordelingsspørgsmaal*, en ny Fordeling af den samlede Købeevne til Fordel for Landbruget.

Hermed vil jeg paa ingen Maade have sagt, at jeg ikke mener, Fremgangsmaaden kan anvendes. Der kan være meget, der taler for at anvende den indenfor visse Grænser, men jeg synes, Westergaard gaar altfor kategorisk frem, naar han siger, at »den Produktion, der forbeholdes Hjemmemarkedet, bør betales med saadanne Priser, at Virksomheden kan bære sig«.

Lad os gaa ud fra den Forudsætning, at Landbrugets Stilling skal sikres. Der er vel nok delte Mening'er om, i hvilket Omfang dette lader sig gøre, og der er jo ogsaa nogle, der undrer sig over, at Landbrugsejendomme igen er begyndt at stige i Pris, trods alle Vanskeligheder. Men lad os altsaa gaa ud fra, at der skal bringes økonomiske Ofre fra den øvrige Befolkning for at hjælpe Landbruget. Dermed kan det paa ingen Maade være afgjort, at dette bør ske ved en Forhøjelse af Priserne paa det indenlandske Forbrug af Landbrugsvarer. Hvad det drejer sig om, er at tilvejebringe en vis Sum Penge, som efter et eller andet Fordelings-system skal spredes blandt Landbrugerne, men der kan jo være mange andre Maader at fremskaffe disse Penge paa end Afgift paa Forbruget af Landbrugsprodukter.

Naar Tanken om at fremskaffe Midlerne ved en Afgift paa det hjemlige Forbrug melder sig, er det naturligvis først og fremmest, fordi Priserne paa disse Produkter er gaaet ned. Der melder sig dog straks to Grænser, som maa iagttages, hvis man skal gaa denne Vej. Den første Grænse er den, at Priserne ikke kan bringes højere op ved Afgiften end til deres tidligere Niveau. Den anden Grænse ligger i det samlede Prisniveau. Hvis Prisniveauet for det almindelige Forbrug er steget paa Grund af Kronenedgangen, saa har Forbrugeren derigennem faaet en ny Byrde, og hvis denne Byrde er ligesaa stor som Lettelsen gennem Nedgangen i Prisen for Landbrugsprodukterne — d. v. s. at det samlede Prisniveau er uforandret — saa har man ikke længere nogen særlig Begrundelse for at fremskaffe Landbrugshjælp ved Prisforhøjelser. Saa maa man gaa frem efter almindelige Skatteprincipper, og saa er Levnedsmiddelbeskatning ingen god Vej. Jeg skal ikke her komme ind paa en Undersøgelse af, om de to nævnte Grænser er naaet. Forholdene kan jo ret hurtigt skifte. Jeg har blot villet fremdrage Hovedlinjerne.

Men selv med Enighed om Pengenes Tilvejebringelse er Pro-

blemet endnu ikke løst. Tilbage bliver *Fordelingsspørgsmaalet* mellem Landbrugerne. Selv om Pengene tilvejebringes ved Forhøjelse af Priserne paa Hjemmeforbruget af Landbrugsprodukter, kræves der en Fordeling, da man jo ikke kan tildele hver Producent en passende Andel i Hjemmesalget og paa den Maade yde ham Fordel af de højere Priser paa Hjemmemarkedet. Den tilsyneladende nærliggende Udvej at lade Tilskudet til Landbrugeren staa i Forhold til hans Produktion af den enkelte Vare, f. Eks. Smør, lader sig af forskellige Grunde ikke praktisere. Den vægtigste Indvending mod denne Fordelingsmaade er, at den vil stimulere til øget Produktion af vedkommende Vare, og — for at blive ved Smørret — det er jo ikke en forøget Smørproduktion, vi trænger til lige i Øjeblikket. Altsaa maa man finde andre Fordelingsgrundlag, og disse vil altid kunne kritiseres og give Grund til Misfornøjelse.

Lad mig endelig tilføje, at Afgift paa Forbrug af Landbrugsprodukter vil give Tendens til *Nedgang* i dette Forbrug, og derved modvirkes jo Hensigten. For at hindre en saadan Nedgang paa Grund af Smørafgiften efter Loven af 9. December 1933 blev der lagt en særlig Afgift paa Margarine, hvad der logisk set er meget vanskeligt at motivere, derfor maatte Afgiften ogsaa ledsages af ret vidtgaaende Fritagelsesregler. Tiltrods for Margarineafgiften gik det hjemlige Smørforbrug ned, i hvert Fald straks efter Smørafgiftens Indførelse, maaske vil det igen stige, det afhænger formentlig af Prisudviklingen paa en Række andre Varer, som paa en eller anden Maade kan substituere Smørret i Forbruget.

Jeg har gjort disse Bemærkninger om Hjælp til Landbruget lidt udførligt, fordi jeg har ønsket at vise, at Westergaards Tanker om Maaden for denne Hjælp ikke lader sig praktisere uden betydelige Vanskeligheder. Endvidere maa man erindre, at Hjælp til Landbruget ved Ofre fra den øvrige Del af Befolkningen, enten det sker ved Prisforhøjelser paa Produkterne eller ved almindelige Skatter, ikke forhøjer den samlede Købeevne i Landet. Det er det samme Forhold som ved Hjælp til Arbejdsløse. Der sker en Forskydning af Købeevne fra Dele af Befolkningen til andre Dele af Befolkningen, og det kan være en social og økonomisk Nødvendighed at gøre det, men det skaber ikke en større *samlet* Købekraft.

Hovedlinjen i Westergaards Bog er en kraftig anbefaling af en *solidarisk Økonomi* i Danmark, en Økonomi, der holder Land-

bruget oppe, og som giver Industri og Haandværk nye Muligheder for Udvikling, saaledes at den store Hær af Arbejdsløse kan formindskes. Før at naa dette Formaal frygter han ikke kraftige Foranstaltninger, og i sidste Afsnit af sin Bog tager han disse Problemer op til Undersøgelse.

Det er navnlig Arbejdsløsheden, som ligger Westergaard stærkt paa Sinde. Han fremhæver den store Fare, der ligger i en kronisk Arbejdsløshed af betydeligt Omfang, og han spørger, om vi har »Raad til at tvinge en stor Del af Befolkningen til Lediggang«. Det vil være nødvendigt, mener Westergaard, at Landet indrettes mere paa *Selvforsyning*. Vi maa producere flere af de Produkter, som vi nu indfører fra Udlandet, eller Produkter, som kan erstatte hidtil indførte Varer. Det maa undersøges, paa hvilke Omraader saadan Udvikling af Produktion er mulig *uden* Udvidelse af bestaaende Anlæg, men dernæst vil det ogsaa være nødvendigt at gribe ind paa Omraader, hvor Udvidelser eller Ny-anlæg maa foretages, og hvis det ikke er muligt at faa det private Initiativ til at tage Arbejdet op paa disse Omraader, maa det Offentlige træde til med Hjælp eller selv overtage Arbejdet.

Der er ikke nogen Tvivl om, at en saadan Undersøgelse vil være paa sin Plads, navnlig maa det være vigtigt at koncentrere Udvidelserne paa Omraader, hvor vi er omtrent konkurrencedygtige overfor udenlandsk Produktion.

Westergaard er klar over, at en saadan Udvikling, som vil mindske vor Import, ogsaa maa mindske vor Eksport, navnlig af Landbrugsvarer, og han mener, at dette vil nærmest føles som en Lettelse, naar man ser paa de usikre internationale Handelsforhold. Dette er vel rigtigt, naar man tænker Forandringen gennemført, men Overgangen vil blive vanskelig. Og det bliver heller ikke let at overbevise de Lande, som nu modtager vore Landbrugsprodukter, om det rimelige i, at vi ikke kan aftage deres Industriprodukter. Men vi maa ind paa *Retningen*, hvis vi skal prøve ved en højere Grad af Selvforsyning at faa Arbejdsløsheden ned.

Hvis vi faar en i højere Grad afsondret Økonomi, vil der naturligvis kunne opstaa Fare for en Prispolitik, der ikke svarer til Samfundets Interesser. Naar Konkurrencen fra Udlandet lukkes ude, vil Producenterne faa en Mulighed for at forhøje Priser ud over det nødvendige. Imod saadanne Tendenser vil Westergaard sætte en effektiv *Priskontrol*, og han hævder med Rette, at det Offentlige maa have Ret til en saadan Kontrol, naar det er

gennem offentlige Foranstaltninger, at Muligheden for den udvidede Produktion er tilvejebragt. Endvidere fremhæver Westergaard, at der maa være en større Bevægelighed med Hensyn til det Arbejde, et Menneske kan overtage. Man bør ikke kunne vægre sig ved at overtage et andet Arbejde end det, man er vant til eller er uddannet til, enten man saa er Haandværker eller universitetsuddannet. Dette er sikkert rigtigt, men med Hensyn til den samlede Arbejdsløshed kommer saadanne Overgange til anden Beskæftigelse først til at spille en Rolle den Dag, da der i et eller andet Fag slet ingen Arbejdsløshed er. Westergaard gør ogsaa opmærksom paa, at det kan være nødvendigt for det Offentlige at gribe ind med Hensyn til Forholdet mellem Arbejdsgiver- og Arbejderorganisationerne, da en organiseret Økonomi naturligvis ikke kan forenes med Arbejdskampe af ødelæggende Art.

Det er en stærkt organiseret Økonomi, Westergaard trækker Linjerne op for, og hvor meget man end maa beklage, at den internationale Økonomi synes at svinde ind, maa man se Kendsgerningerne, som de er, og drage Konsekvenserne deraf. Dog maa man — som Westergaard udtrykker det — ikke lukke Døren saa haardt i, at man ikke kan komme igennem den igen. Dette er rigtigt. Pludselige økonomiske Svingninger kan bringe helt forandrede Forhold, som i Øjeblikket ikke kan forudses.

Jeg har tidligere nævnt, at Westergaard ikke mener, at man systematisk bør nedsætte Tekniken for paa den Maade at søge Arbejdsløsheden formindsket. Han mener heller ikke, at man bør nedsætte Arbejdstiden for paa den Maade at *fordele* Arbejdet. Det er Westergaard imod ikke at udnytte de forhaandenværende Produktivkræfter helt — der er jo Trang nok til Varer i Befolkningen. Jeg er enig med Westergaard med Hensyn til Tekniken, derimod ikke med Hensyn til Nedsættelse af Arbejdstiden. Selvom en ekstraordinær Nedsættelse af Arbejdstiden vil betyde en mindre samlet Tilfredsstillelse af Behov, og det vil sandsynligvis blive Resultatet, saa mener jeg dog, at Situationen er saa vanskelig, at man bør foretrække dette for de nuværende Forhold. Paa saa mange andre Omraader vil den nationale Økonomi medføre Begrænsninger med Hensyn til den bedste Udnyttelse af Produktivkræfterne, og det maa man finde sig i. Jeg mener ikke, at der i Øjeblikket skal tages Stilling til Spørgsmaalet, om Arbejdstiden varigt skal nedsættes eller ej, men som en Nødhjælp i den særlige Situation vil en Nedsættelse af Arbejdstiden

være et anvendeligt Middel. Det er en *Fordeling* af Arbejds- muligheder, ligesom man ved andre Foranstaltninger foretager en Fordeling af den samlede Købeevne. Personligt mener jeg iøvrigt, at den stærke Udvikling i Tekniken muliggør en varig Nedsættelse af Arbejdstiden.

Westergaards Bog er blevet læst i vide Kredse og hans Syns- punkter er drøftet paa mange Hold. Det er en Bog, der har sat Tanker i Bevægelse, og de Beslutninger, der skal tages om Dan- marks økonomiske Forhold i de vanskelige Tider, vil blive paa- virket gennem de Drøftelser, som hans Bog har sat i Gang.
